

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

TÖRTÉNELMI ÉS SZAKMAI ÚTIKALAUZ AZ EURÓPAI FELSŐOKTATÁS 21. SZÁZADI FEJLŐDÉSÉHEZ

Hrubos Ildikó a felsőoktatás nemzetközi fejlődésének legelismertebb hazai kutatója, munkásságnak utóbbi évei a felsőoktatás tömegesedése nyomán bekövetkezett változások, valamint az 1999 – a Bolognai Nyilatkozat, és nyomában az Európai Felsőoktatási Térség megszületése – óta ennek a folyamatnak nyomon követéséhez, elemzéséhez kötődnek. Erről a kutatásról ad számot *A bolognai toronyok üzenete* című könyv.

A könyvet – mint szerzője írja – a 2000 és 2019 között megjelent publikációiból állította össze. Ha részletesebben megnézzük, a huszonhárom tanulmányból tizennyolc az *Educatio* folyóiratban, egy-egy az *Iskolakultúrában*, a *Felsőoktatási Műhelyben*, valamint a *Társadalom és gazdaság Közép- és Kelet-Európában* című folyóiratban jelent meg, további kettő pedig az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, illetve a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja által kiadott tanulmánykötetben.

Nem könnyű erről a huszonhárom tanulmányról valamilyen keresztmetszetet nyújtani, bár maga a szerző is ad egyfajta csoportosítást a bevezetőben. Itt mégis a recenzens saját olvasata szerint próbálja összefoglalni a könyv tartalmát.

„Válságban van a felsőoktatás”. A szerző ezzel az – UNESCO 1995-ös (*Policy Paper for Change and Development in Higher Education*), önmagát „szellemi irányítúként” definiáló vitaanyagából vett – idézettel indítja az első tanulmányát (*Új paradigma keresése az ezredfordulón*), amely a tömegessé váló felsőoktatás olyan problémáit veti fel, mint a differenciálódás, a heterogén kliensi kör, az átpolitizálódás, az értékek változása, a fő aktorok pozíciójának változása, a struktúrával kapcsolatos viták, a komplexitás rezisztenciája. Az ezt követő két tanulmány (a *Gazdálkodó egyetem – szolgáltató egyetem – vállalkozói egyetem*, valamint a *Differenciálódás, diverzifikálódás és homogenizálódás a felsőoktatásban*) ezen a nyomon halad, elemezve az egyetemfejlődés új jelenségeit. De később is vissza-visszatér ez a kérdés, újabb és újabb aspektusait bemutatva ennek a változásnak, haladásnak (*A 21. század egyeteme, A sokféleség értelmezése és mérése. Kísérlet az európai felsőoktatási intézmények osztályozására, Alkossunk*

világszínvonalú egyetemet, Kiméletlen verseny – bővülő missziók a felsőoktatásban, Expanzió – határok nélkül, Az egyetem válsága és megújulása. 1968 mint szakaszhatár).

A tanulmányok másik fő vonulata ennek az átalakulásnak a felsőoktatás világán belüli hatásait elemzi az oktató presztízisének és a felsőoktatás értékeinek átalakulásától, a felsőoktatási szféra köztes (vagy *puffer*) szervezeteinek és a tudás természetének változásain át a globalizációig és a digitalizálódásig (*Az akadémiai professzió – változó pozícióban, Örök felsőoktatási érték – változó hangsúlyokkal, A társadalmi egyenlőtlenségek új szinterei a felsőoktatásban, A köztes testületek működése és recepciója, A tudás természetének megváltozása, Globalizáció – informatikai forradalom – akadémiai értékek, A digitális campus*).

Végül, a tanulmányok címadó fő vonulata a Bologna-folyamat nyomán létrejött „Európai felsőoktatási térség”, azaz a felsőoktatás fejlődésének egyfajta összehangolására kialakult európai – s ma már azon is túlnyúló – együttműködés céljainak, fejlődésének elemzése (*Napjaink reformja: az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása, A peregrinációtól az Európai Felsőoktatási Térségig, A minőségkultúra ügye az Európai Felsőoktatási Térségben, A foglalkoztathatóság kérdése az Európai Felsőoktatási Térségben, A Bologna Piramis, Az európai egyetem lelkiismerete: 25 éves a Magna Charta Universitatum, Az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása, mint az Európai Unió felsőoktatás-politikájának központi eleme*).

Hrubos Ildikó módszere a történelmi és komparatív analízis, és persze a rendkívül alapos és gazdag irodalomelemzés. Ugyanakkor nagyon jól elkerüli azt a veszélyt, amelyet a komparatív módszer rejt, a túláltalánosítást. Közismert Douglass North (*Intézmények, intézményi változások és gazdasági teljesítmény*, 2010) megállapítása, hogy a társadalmi, gazdasági alrendszerek fejlődése útfüggő, magyarul a „történelem számít”. A különböző országok társadalmi, gazdasági rendszereinek fejlődését meghatározzák a történelmileg ott kialakult intézmények, az egyes aktorok történelmi tapasztalatai, érdekérvényesítő képessége stb. Azaz, esetünkben, egy látszólag ugyanolyan egyetem az egyik országban valójában egészen más, mint a másik országban. Hrubos Ildikó elemzéseiben sikeresen igyekszik kikerülni a komparatív elemzések ebből eredő problémáit, differenciált, elmélyült képet adva témájáról.

A szerző a Bolognai Nyilatkozat aláírásának 20. évfordulóján tartott ünnepi konferenciának azzal a szimbolikus jelentőségű aktusának leírásával zárja a könyvet, amikor a Bolognai Egyetem korábbi rektora a nyilatkozat eredeti iratát átadta az Európai Hallgatói Szövetség elnökének, s – mint írja – „ezzel jelképesen átadta a reform további sorsának irányítását a hallgatóknak”. Végül a könyv a Magna Charta Universitatum megújulásának képével zárul, s mintha azt sejtetné, hogy az egyetemi világ túljutott a válságon, vagy ha nem is jutott túl, de egy új, biztató jövő elé néz.

A könyv borítóján a bolognai ferde tornyok grafikáját látjuk, s Hrubos Ildikó ebből a látképből bontja ki könyve mondanivalóját, azt sugallva, hogy bár ezek a tornyok régiek, és messziről rozogának látszanak, azonban valójában szilárdak. De a könyv olvasói közül nem kevesen – így a recenzens is –, inkább kissé sötétebb képet vél látni, éppen a tanulmányok kiváló elemzései alapján. Azt, hogy itt egy óriási történelmi múltra visszatekintő szférának, az egyetemi és akadémiai világnak azzal a küzdelmével állunk szemben, amikor az általánossá válás felé haladva, elveszti társadalmi meghatározó szerepét, ahogy büszke elefántcsonttornyokból a gazdaság és a politika szolgálólányaivá, alárendelt hétköznapi intézményekké válnak szervezetei, és – mint ahogy az egyik könyvbemutató kollégánóm találóan mondta – oktatói és vezetői elproletarizálódnak. Az írások ennek a folyamatnak a kezdeti, de egyre inkább felgyorsuló „hősi szakaszait” mutatják be.

A könyv – amely a Kozma Tamás által újraélesztett *Oktatás és Társadalom* könyvsorozatban jelent meg – stílusában precíz, elmélyülten szakmai, mégis magával ragadó, olvasmányos. A szerző néhány helyen személyes élményeivel fűszerezi a nem könnyű olvasmányt, ami így valóban élményszerű útikalauz a felsőoktatásnak a 21. század első időszakában tapasztalt fejlődése megismeréséhez.

(Hrubos Ildikó: A bolognai tornyok üzenete. Tanulmányok az európai felsőoktatási reformról és a nemzetközi trendekről. (Oktatás és társadalom sorozat) Budapest: Gondolat Kiadó, 2021, 356 o.)

Polónyi István

oktatókutató, egyetemi tanár